

مصاحبه با مولانا سید سلمان ندوی مؤسس و رئیس دانشگاه امام سید احمد بن عرفان شهید نظام آموزشی رایج در مدارس دینی نیاز به اصلاح و تعدیل دارد

دارالعلوم زاهدان توانسته بین تجربه دارالعلوم دیوبند و دارالعلوم ندوۃ العلماء تلفیق ایجاد کند

ثناءالله شهنواز - حبیب الله مرجانی

اشاره: اندیشمند برجسته مولانا سید سلمان حسینی ندوی، نوه علامه سید ابوالحسن ندوی رحمه الله و متولد سال ۱۹۵۴م. است. تا مقطع فوق لیسانس در دارالعلوم ندوۃ العلماء تحصیل کرده است. همچنین در سال ۱۹۸۰م. موفق به اخذ مدرک فوق لیسانس در رشته حدیث و علوم حدیث از دانشگاه اسلامی محمد بن سعود ریاض شده است. ایشان در حال حاضر ریاست دانشگاه امام سید احمد بن عرفان شهید و همچنین دو دانشکده شریعت و اصول الدین دارالعلوم ندوۃ العلماء لکنهو هند را برعهده دارد. مولانا سید سلمان ندوی به عنوان یک دعوتگر فعال به بسیاری از کشورهای جهان سفر کرده و در مؤسسات و سازمانهای اسلامی بسیاری به سخنرانی پرداخته است. همچنین در حیات جد بزرگوارش علامه سید ابوالحسن ندوی رحمه الله به نیابت از ایشان در چندین کنفرانس بزرگ شرکت و سخنرانی کرده است. در عرصه کارهای علمی و فعالیتهای دعوتگرانه، ایشان شبیه ترین شخص به علامه سید ابوالحسن ندوی رحمه الله است. پس از رحلت آن علامه فقید نیز جانشینی ایشان را در آن عرصه ها برعهده دارد. ایشان در کنار فعالیتهای علمی و دینی به کارهای اجتماعی و امور خیریه و کمک به اقشار نیازمند و ساختن بیمارستان و درمانگاه برای توده های فقیر نیز اهتمام دارد. از تألیفات و آثار علمی ایشان می توان از «جمع ألفاظ الجرح و التعدیل و در استهانت کتاب تهذیب للتهذیب للحافظ ابن حجر»، «الامام الدهلوی و آراءه فی التشریح الاسلامی»، ترجمه عربی «الفوز الکبیر فی أصول التفسیر» اثر شاه ولی الله دهلوی، «التعریف الوجیز بکتاب الحدیث»، «لمحة عن علم الجرح و التعدیل»، «مقدمة فی أصول الحدیث للمحدث الشیخ عبدالحق الدهلوی (تحقیق و تعلیق)» و «الأمانة فی ضوء القرآن» نام برد. همچنین ترجمه عربی برخی از آثار علامه سید ابوالحسن ندوی رحمه الله از اردو، به قلم ایشان انجام شده است از جمله: جلد سوم «رجال الفکر و الدعوة فی الاسلام» (زندگی مجدد الف ثانی امام سرهندی)، جلد چهارم «رجال الفکر و الدعوة فی الاسلام» (زندگی امام شاه ولی الله دهلوی) و جلد اول و دوم «فی مسیره الحیاة» (زندگینامه خودنوشت علامه ندوی رحمه الله). مولانا سید سلمان ندوی تابستان امسال (۱۳۸۵) با دعوت رسمی دارالعلوم زاهدان به عنوان استاد میهمان به این حوزه تشریف آورد و در برنامه ای فشرده اما پربار به ارائه سخنرانی های علمی در موضوعات: «نحوه استفاده از قرآن کریم، و فهم قرآن کریم در پرتو احادیث» در دو نشست، «حدیث نبوی و جایگاه آن در تشریح اسلامی» و «فقه اسلامی» هر کدام در یک نشست جداگانه، پرداخت. همچنین به دعوت کمیسیون برنامه رسی شورای هماهنگی مدارس دینی سیستان و بلوچستان در یکی از نشستهای ویژه آن که با حضور تعدادی از مدیران و مسئولین آموزشی، و بسیاری از اساتید و مدرسین مدارس دینی استان برگزار شد، شرکت و در موضوع «ساختار نظام آموزشی مدارس دینی چگونه باید باشد» به سخنرانی پرداخت و راهکارهای بسیار دقیق و کارشناسانه ای ارائه کرد. ایشان همچنین در نشست با فرهنگیان و دانشجویان اهل سنت به نقش آنان در پیشبرد اهداف جامعه اسلامی و ضرورت ارتباط آنان با مراکز دینی و استفاده از علوم قرآن و سنت در کنار علوم دانشگاهی پرداخت. آنچه در پی می آید مصاحبه مجله ندای اسلام با این شخصیت فرهیخته است که به صورت کتبی انجام شده است و ایشان پس از بازگشت به هندوستان به سوالات آن پاسخ داده و جوابها را ارسال کرده اند. «جزاه الله عنا و عن المسلمین خیر الجزاء و بارک فی عمره و جهوده».

سرزمین ایران و این مرکز علمی نهادید بسیار خرسندیم. باعث افتخار استاید و طلاب این مرکز است که با علمای اسلام در شبه قاره هند علی الخصوص با دو مرکز بزرگ علمی هند یعنی دارالعلوم دیوبند و دارالعلوم ندوۃ العلماء نسبت علمی و فکری دارند. طلاب دارالعلوم

جناب مولانا سید سلمان حسینی ندوی، تشریف فرمایی شما را به کشور ایران و دارالعلوم زاهدان خوش آمد می گویم و مقدمتان را گرامی می داریم؛ از اینکه دعوت شیخ الاسلام مولانا عبدالحمید مدیر دارالعلوم زاهدان و مولانا محمد قاسم بنی کمال (قاسمی) را پذیرفته و قدم به

که یادداشت‌ها و خاطرات عده‌ای از آنها منتشر شده است و من با مطالعه آنها بیشتر مشتاق شدم که به ایران سفر کنم.

شعار دارالعلوم ندوة العلماء «الی الاسلام من جدید» و منهج آن «جمع بین قدیم صالح و جدید نافع» است؛ همچنین بر دو اصل دیگر که عبارتند از «الحکمة ضالة المؤمن ائی وجدها فهو احق بها» و «خذ ما صفا و دع ما کدر» تأکید می‌شود؛ بفرماید که چرا این جنبش در شبه قاره هند به وجود آمد و چه اهدافی داشت؟

سید سلیمان ندوی: حرکت ندوہ العلماء در آغاز قرن چهاردهم هجری به همت عده‌ای از علمای برجسته شبه قاره هند و در رأس شان مرشد بزرگ و نابغه عصر مولانا محمدعلی مونگیری (رحمه الله) به ظهور پیوست و اهداف بلندی را و جهت همت خود کرد که عبارتند از: اصلاح جامعه اسلامی، یکپارچه کردن صفوف مسلمین، از بین بردن اختلافات شدید بین گروه‌ها و اقشار مختلف جامعه اسلامی، اصلاح برنامه‌های آموزشی که دچار کاستی‌هایی در منهج و نظام آموزشی شده بودند و در آن علوم شرعی و تدریس زبان عربی (به عنوان یک زبان زنده و پویا) جای خود را به فلسفه و منطق و علوم آلی [صرف و نحو] داده بود، همچنین ایجاد وحدت و تفاهم بین علما و دانشگاهیان و افزودن مواد جدید درسی در برنامه آموزشی. جنبش ندوہ العلماء این اهداف و مقاصد را در پرتو منهج «جمع بین قدیم صالح و جدید نافع» و «حکمت گمشده مؤمن است» و «خذ ما صفا و دع ما کدر»، دنبال کرد.

ما جنبش ندوة العلماء را از خلال کتب علامه فقید سید ابوالحسن ندوی رحمه الله و شخصیت ایشان شناخته و به تأثیر این حرکت در عالم اسلامی اعتراف داریم و آینده‌ای درخشان برایش آرزوی کنیم، اما سؤالی ذهنمان را به خود مشغول ساخته که گردانندگان این مرکز و این جنبش چگونه خلأ به وجود آمده پس از وفات علامه ندوی را پر خواهند کرد و مواجهه‌شان با قضایای جهان اسلام و چالش‌های پیش رو چگونه خواهد بود و نسل جدید را چگونه راهنمایی و ارشاد خواهند کرد؟

سید سلیمان ندوی: حرکت ندوة العلماء و دارالعلوم ندوہ همواره با تمسک به اهدافش و با جدیت و تلاش مستمر در حال متحقق ساختن این اهداف در جهان واقعیت است. خلأ به وجود آمده پس از رحلت علامه ندوی رحمه الله حقیقتاً جبران‌ناپذیر است، اما ما تا حد امکان برای تربیت علمای شایسته و فهیم که توان ارائه راهکارهای مناسب جهت حل قضایا و مسائل جدید در عصر حاضر را داشته باشند تلاش خواهیم کرد. اگر چه یک عالم و یا یک فارغ التحصیل این دانشگاه به تنهایی نمی‌تواند این خلأ را پر کند و حقیقت نیز همین است، اما گروهی از علمای شایسته، توانا و دعوتگر می‌توانند با همکاری و همیاری هم خدمات علمی و دینی شایسته‌ای را به جامعه اسلامی و نسل جدید ارائه کنند.

زاهدان به صورت غیرمستقیم شاگردان این دو مرکز بزرگ اند و از حسن توفیق با شخصیت اندیشمند فرزانه و دعوتگر بزرگ علامه سید ابوالحسن علی حسنی ندوی رحمه الله، شخصیتی که از هر دو سرچشمه بهره گرفته است، از طریق تألیفات و آثارش آشنا شده‌اند، و امروز افتخار دارند که یکی از جانشینان امام ندوی رحمه الله را از نزدیک و در شهر و دیارشان می‌بینند. قبل از هر چیز به عنوان اولین سؤال، درباره چگونگی فراهم شدن این سفر و اهدافتان از این سفر توضیح بفرمایید؟

مولانا سید سلیمان ندوی: بسم الله الرحمن الرحيم. خداوند به شما جزای خیر دهد که با این همه محبت و صفا از من در مؤسسه علمی و آموزشی تان، دارالعلوم زاهدان، استقبال نمودید. از جناب مولانا عبدالحمید، مدیر محترم دارالعلوم، به خاطر دعوتش از بنده برای زیارت این مرکز مبارک کمال تشکر را دارم. همچنین از مولانا محمدقاسم بنی کمال (قاسمی) و مفتی عبدالقادر عارفی تشکر می‌نمایم که با تلاش و اهتمام فراوان و با هماهنگی بین مدیر دارالعلوم زاهدان و مدیر دارالعلوم ندوة العلماء لکهنؤ هندوستان، مقدمات این سفر و این دیدار مهم را فراهم کردند.

بنده از قبل تا حدودی از ارتباط محبت آمیز و نزدیک علمای این دیار با علمای هند خصوصاً اندیشمندان و دعوتگر بزرگ اسلام، امام سید ابوالحسن ندوی رحمه الله، باخبر بودم؛ اما بعد از این دیدار متوجه شدم علمای بزرگ اهل سنت در این سرزمین از گذشته تا حال ارتباط عمیق علمی و فکری با علمای شبه قاره هند داشته‌اند و به جهات مختلف از آنها استفاده کرده و کسب فیض نموده‌اند، یا شاگرد آنان بوده‌اند یا کتاب‌هایشان را مطالعه کرده و به فارسی ترجمه نموده‌اند و در میان اقشار مختلف جامعه اعم از علما، طلاب و عامه مردم منتشر کرده‌اند.

در مورد چگونگی مهیا شدن این سفر و دیدار این سرزمین پرسیدید، این دیدار به دعوت مشایخ بزرگواری که ذکرشان رفت صورت گرفت و در واقع این دعوت یکی از آرزوی دیرینه قلبی مرا برآورده کرد، چرا که سرزمین فارس و خراسان دارای تاریخی درخشان در علوم و فنون و تألیفات و تحقیقات مختلف است، و چه بسیاراند شهرهای تاریخی این دیار که نام علما، ادبا و شعرای شان زینت بخش صفحات تاریخ اسلامی مان است.

هدف از سفر اولاً بازدید از دارالعلوم زاهدان، دیدار با علما و طلاب و ارائه مباحثی در موضوعات متعلق به تفسیر قرآن، حدیث نبوی، فقه اسلامی و شیوه و نظام آموزشی بود. هدف دوم از این سفر، دیدار از شهرهای تاریخی مشهوری همچون نیشابور، ری، طوس، اصفهان، شیراز و نیز شهرهای مورد احترام شیعیان مانند مشهد و قم، و بازدید از مؤسسات علمی و کتابخانه‌های مشهور و دیدار با برخی علمای شیعه و اطلاع از برنامه‌ها و تلاش‌های علمی شان بود. علاوه بر این شخصاً بسیار علاقه مند بودم ایران را پس از انقلاب آیت الله خمینی از نزدیک ببینم. چیزهای زیادی درباره اوضاع ایران شنیده و خوانده بودم؛ شخصیت‌های بزرگی از کشورهای مختلف جهان، از ایران بعد از انقلاب، دیدن کردند

آموزشی رایج در مدارس دینی نیاز به اصلاح و تعدیل دارد، بر این اساس دانشگاه امام سید احمد بن عرفان شهید را تأسیس نمودیم. البته یک سری اصلاحاتی قریب به یک قرن پیش توسط دارالعلوم ندوۃ العلماء در منهج درسی رایج صورت گرفته بود و بعضی از کتابها و شیوه های جدید جایگزین شدند. علاوه بر نظام آموزشی، شیوه های تدریس و تعلیم زبان عربی نیز نیاز به اصلاح و تعدیل و به روز شدن داشت، به نحوی که باید تدریس زبان عربی از همان کلاس های ابتدایی با اهتمام شروع شود و در این زمینه از کتابهای جدید که قواعد زبان و روش آموزش مستقیم [الطریق المباشرة] در آن رعایت شده است، استفاده نمود. در کنار آن به تدریس زبان انگلیسی نیز به گونه ای توجه شود که فارغ التحصیلان مدارس دینی قادر به مطالعه، نوشتن و مکالمه به زبان انگلیسی باشند. همچنین شایسته است که علوم جدید در تمام پایه های آموزشی گنجانده شود تا دانشجوی علوم شرعی از آیات الهی در کائنات آگاه شود. معلومات عمومی و حساب و ریاضیات نیز از مواد درسی مهم و قابل توجه اند. ما این امور را در دانشگاه نوپایمان لحاظ کرده ایم. همچنین ما در این دانشگاه دانشکده فنی و حرفه ای داریم و به زودی دانشکده علوم پزشکی و علوم کشاورزی را راه اندازی می کنیم.

مدارس و مراکز آموزشی موجود باید از نظر بازدهی و کیفیت مورد بررسی قرار گیرند تا مشخص شود که آیا بازدهی مطلوب و ایده آل دارند یا نه. اگر این مطالعات و بررسی ها خالصانه و بی طرفانه و دقیق باشد حتماً در این عرصه مهم به راه خیر و صواب رهنمایی خواهیم شد، «ان شاء الله».

برای رسیدن به موفقیت در ارائه مباحث و تحقیقات علمی و پژوهش های اسلامی در مدارس دینی - که در واقع کمتر به آن اهتمام می شود - چه راهی وجود دارد؟

سید سلمان ندوی: در این باره باید به مؤسسات و مراکزی که به مطالعات و پژوهش های علمی و معیارهای برتر و در سطح جهانی می پردازند اقتدا نمود و طلاب را به بحث و مناقشه های علمی و نوشتن مقالات تحقیقی واداشت و حتی برای بالا بردن سطح معلومات و آگاهی آنها از چگونگی کار، ماده روش تحقیق و پژوهش تدریس شود و به نویسندگان تحقیق های برتر جوایزی اهدا شود. بدین ترتیب استعدادها و صلاحیت های درونی شان برانگیخته و شکوفا شده و رشد می کند.

چگونه می توان تلفیقی بین مدارس دینی و دانشگاه های جدید به وجود آورد؟

سید سلمان ندوی: این تلفیق به چند صورت ممکن است:
۱) افزودن مواد ضروری از علوم جدید در برنامه های مدارس دینی برای جلوگیری از بیشتر شدن فاصله بین دو قشر؛
۲) برگزاری جلسات مشترک بین اساتید، طلاب و دانشجویان حوزه و دانشگاه؛

به نظر شما مسئولیت علما و اندیشمندان مسلمان در این اوضاع وقت بار جهان اسلام چیست؟

سید سلمان ندوی: وظیفه علما و اندیشمندان مسلمان در این اوضاع و احوال آنست که به نیابت از پیامبران و مجددان [مصلحان] با حکمت و دلسوزی، روح بیداری را در امت اسلامی بدمند و آنها را از خطرها و فتنه هایی که احاطه اش کرده آگاه سازند و بیم دهند. خود نیز به آنچه می گویند عامل باشند و با صبر و حوصله با مردم در ارتباط باشند و سعی کنند از امکانات و فناوری جدید برای تعلیم و تعلم، و دعوت و اصلاح استفاده کنند. در کنار آن با اخلاص و للهیة و اخلاق نیکو با مردم محبت کنند، و به کوشش های دیگران ارج بنهند و صفوف امت را متحد سازند.
جوانان و نسل جدید نیز نیاز شدید به عنایت، راهنمایی و تربیت علما دارند. علما باید با برنامه های حساب شده و جذاب و مؤثر دعوی، تربیتی و اصلاحی آنان را به سوی امور مهم و با ارزش سوق داد.

شما جزو کسانی هستید که معتقدند باید دانشگاه های اسلامی زیر نظر علما تأسیس شود که علوم تجربی و علوم جدید را آموزش دهند، دانشگاه هایی که در عرصه علوم جدید افرادی را تربیت نمایند که در آینده بتوانند کشورهای اسلامی را در پرتو تعالیم اسلام اداره کنند. به نظر جنابعالی در این زمینه الگو هایی در جهان اسلام وجود دارد که بتوان از آنها پیروی کرد؟

سید سلمان ندوی: ما چنین ضرورتی را احساس می کنیم که باید دانشکده ها و دانشگاه های اسلامی تأسیس شوند، چه تحت نظارت علما باشند و یا تحت نظارت تحصیلکردگان مسلمان و متعهد؛ و باید بهترین علوم و مباحث و برنامه ها انتخاب شود و به شکل تئوری و عملی به مرحله اجرا در آید و جو مناسب دانشگاهی ایجاد شود. از میان دانشگاه های جهان اسلام، دانشگاه اسلامی بین المللی اسلام آباد پاکستان، دانشگاه اسلامی بین المللی مالزی در کوالالمپور، و در بنگلادش نمونه ها و الگو های مناسبی هست که می توان از نظام و برنامه های آموزشی آنها استفاده و بر حسب ضرورت و نیاز مواد درسی را اضافه و یا کم کرد.

من معتقدم که بر اساس اصل «خذ ما صفا و دع ما کدر»، باید بین خوبیها و تجربه های مفید دانشگاه های اسلامی (در کشورهای عربی) و مدارس علوم دینی (در شبه قاره هند) تلفیقی صورت گیرد، زیرا هیچ دانشگاه اسلامی ای شاید نتواند به تنهایی الگوی کامل و نمونه ایده آلی باشد و از تمام جهات مورد تقلید قرار گیرد.

شما شخصاً بنیانگذار دانشگاهی تحت عنوان دانشگاه امام سید احمد بن عرفان شهید در هند هستید، انگیزه شما از تأسیس این دانشگاه چه بود و این دانشگاه چه مزیت هایی دارد؟ و چه پیشنهادی به مدارس علوم دینی در مورد نظام آموزشی دارید؟
سید سلیمان ندوی: حدود ۱۸ سال قبل احساس کردیم نظام

عمل قرار گیرد. اگر این قول راجح در میان اقوال ائمه مذاهب بود، فیهما و اگر قول راجح دیگری وجود داشت آن گرفته شود. این شیوه، با جریانی که امروزه تحت عنوان «سلفیه» شهرت یافته نسبتی ندارد، بلکه این شیوه همواره در بین علمای محقق پیرو مذاهب رایج بوده است.

اوضاع ایران و وضعیت دینی حاکم بر آن را چگونه دیدید؟ همچنین ارزیابی شما از عملکرد دارالعلوم زاهدان چیست و آن را از نزدیک چگونه یافتید؟

سید سلمان ندوی: این سفر اولین دیدار من از ایران بود و خیلی سریع و گذرا انجام شد، به همین خاطر نتوانستم اوضاع و واقعیتهای این سرزمین را به صورت دقیق مورد مطالعه و بررسی قرار داده و از آنها آگاه شوم، لذا نمی توانم در این باره رأی و نظر دقیقی ارائه کنم. اما در مورد دارالعلوم زاهدان باید بگویم که آنچه من در اینجا دیدم باعث مسرت و بشارت به خیر است. دارالعلوم زاهدان مرکزی در حال ترقی و پیشرفت است و در میان مسلمانان این خطه جایگاه خاصی پیدا کرده است و علمای بسیاری در زمینه های مختلف تقدیم جامعه کرده و خلأ بزرگی را پر کرده است. همچنین از تجربیات آموزشی و تربیتی به خوبی بهره گرفته است و همواره افتخار داشته که تحت نظارت و سرپرستی علمای بزرگوار و گرانقدری باشد که دوراندیشی و سعه صدر و استقبال از هر فکر و نظر صالح و سودمند، بارزترین امتیازشان است. و گزاف نیست اگر بگویم که دارالعلوم زاهدان توانسته بین تجربه دارالعلوم دیوبند و دارالعلوم ندوۃ العلماء تلفیق ایجاد کند؛ اگر چه این تجربه در آغاز راه است اما رشد کرده و نیرومندتر خواهد شد و امید است که شاهد ثمرات ارزنده و نیکوی آن باشیم.

پیشنهادم به مسئولان دارالعلوم این است که برای دوره های مختلف تحصیلی از اصطلاحات رایج در مؤسسات آموزشی اسلامی و بین المللی استفاده کنند و در برنامه های آموزشی خود از دانشگاه های اسلامی و عربی الگو بگیرند. همچنین دوره های فشرده ای را برای دانشجویان و فارغ التحصیلان دانشگاه های دولتی ترتیب بدهند، و برای فارغ التحصیلان دارالعلوم و دیگر مدارس علوم دینی دوره های یادگیری زبان انگلیسی و آشنایی با مبادی علوم جدید راه اندازی کنند.

در کل آنچه از نزدیک در دارالعلوم زاهدان دیدم به مراتب بهتر از آن چیزی بود که قبلاً در مورد آن شنیده بودم و تصور می کردم. از خداوند متعال می خواهم که در این تلاشها برکت عنایت کند و به بهترین شکل آنها را مورد قبول درگاهش قرار دهد. «و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین».

۳) ایجاد گروه های متشکل از هر دو قشر برای تلاش در راستای دعوت اسلامی و نهضت های بیداری اسلامی و فعالیت های فرهنگی در میان مسلمانان خصوصاً جوانان و دانشجویان؛

۴) ارائه مباحثی در موضوعات علوم دینی در جمع دانشجویان و مباحثی درباره علوم جدید در جمع طلاب مدارس دینی. این روش ها و برنامه های می تواند نقش بسزایی در از بین بردن شکاف به وجود آمده در بین حوزه و دانشگاه داشته باشد.

روش مناسب و سودمند در مطالعه قرآن و فهم معانی آن چیست؟ سید سلمان ندوی: برای فهم قرآن کریم مهارت در زبان عربی لازم است؛ باید طلاب را به نحوی تربیت کرد که در قرآن تدبر کنند. با آرامش و طمأنینه قرآن را تلاوت کرده و در آیات آن تفکر نمایند. لذا اولین قدم برای فهم قرآن، فهمیدن معنای ظاهری و لغوی آیات به کمک زبان عربی است. در وهله دوم طلبه باید به تفاسیر معتبر و معتمد مانند تفسیر ابن کثیر و مراجعه کنند تا بتواند معلومات و فهم خود را محک بزند، و لازم است نتایج فهم و درک خود را با استادی ماهر و راسخ العلم در علوم شرعی در میان بگذارد تا به آگاهی قابل اعتماد و سالم برسد. پس از آن به هر اندازه که بخواهد می تواند در سطح گسترده ای به مطالعه کتب تفسیر و استفاده از آن بپردازد.

با توجه به این که شما استاد حدیث نبوی در دارالعلوم ندوۃ العلماء هستید، به نظر جنابعالی حدیث نبوی چه نقشی در ایجاد جامعه ایده آل اسلامی می تواند داشته باشد؟

سید سلمان ندوی: بدون تردید حدیث نبوی یا همان سنت های گهربار پیامبر صلی الله علیه و سلم، تفسیر قرآن کریم و تبیین و تفصیل مجملات کلام الهی اند که در قالب اقوال و اعمال، انسان مسلمان را پایبند شریعت و پیرو اسوه حسنه می گردانند و جلوی هر ج و مرج و ورود رطب و یابس را در دین حنیف می گیرند. چنانکه می بینیم عده ای که در قلب های شان کجی است سعی دارند با چسبیدن به ظاهر بعضی از نصوص قرآنی خود را به تغافل و تجاهل نسبت به سنت نبوی زده یا آن را انکار کنند و این همان کمینگاه خطر، منشاء گمراهی و خاستگاه تحریف است. پس هیچ راه و چاره ای برای نجات امت از تحریف و انحراف و ارتداد به غیر از بازگشت به سنت سینه و اتباع و تقلید از آن وجود ندارد و در حقیقت سنت نبوی کفیل برپایی جامعه اسلامی بر اساسی استوار و متین است.

شیوه مناسب برای تدریس فقه اسلامی چیست؟

سید سلمان ندوی: در تدریس فقه اسلامی ابتدا باید طالب علم با مصادر و مأخذ اصلی فقه از کتاب و سنت آشنا گردد؛ یعنی بدانند که هر حکم شرعی از کدام آیه از آیات قرآن استنباط شده و چه احادیثی در آن خصوص وارد شده و عمل و فهم صحابه در آن خصوص چگونه بوده است. سپس به بیان آرا و نظریات ائمه و فقها با ذکر دلایل بدون افراط و تفریط پرداخته شود، سپس قول راجع معیار